

UDK 372.3/4

Nixola KASIMOVA,
Andijon davlat tibbiyot instituti tadqiqotchisi
E-mail:k.k.nixola@mail.ru

Toshkent davlat pedagogika universiteti professori,p.f.d B.S.Abdullaeva taqrizi asosida

SCIENTIFIC APPROACHES TO PROFESSIONAL COMPETENCE IN DEVELOPED COUNTRIES

Аннотация

This article will talk about what is needed for professional competence shahs in the profession, the work on this Soha in developed countries and the autonomy of imaging in future doctors.

Key words: Student, medical higher education institution, professional competence, developed countries, modern information technology, mediacompetence, knowledge, qualifications, skills.

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

Аннотация

В этой статье в первую очередь говорится о том, почему профессиональная компетентность необходима человеку для получения профессии, о текущей работе в этой области в развитых странах и о важности ее формирования у будущих врачей.

Ключевые слова: студент, медицинское высшее учебное заведение, профессиональная компетентность, развитые страны, современные информационные технологии, медиаккомпетентность, знания, умения, навыки.

Ключевые слова: Современные информационные технологии, студенты, СМИ, культура, медиаккультура, медиаграмотность, медиаграмотность, медиамастерство, медиаккомпетентность .

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA KASBIY KOMPETENSIYAGA OID ILMIY YONDASHUVLAR

Аннотация

Mazkur maqolada avvalom bor kasbiy kompetensiya shahs kasb egallashida nima uchun kerakligi, rivojlangan mamlakatlarda bu soxaga olob borilayotgan ishlar va bo'lajak shifokorlarda shakllantirish muximligi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Talaba, tibbiyot oliy ta'lim muassasasi, kasbiy kompetensiya, rivojlangan mamlakatlar, zamonaviy axborot texnologiyalari, mediakompetentlik, bilim, malaka, ko'nikma.

Kirish. Jahon tibbiyot ta'lim muassasalarida o'quv jarayonlarini raqamlashtirish, axborot muhitida mediata'lim maxsulotlarini joriy etishning kreativ texnologiyalari amaliyotga tatbiq etilmoqda. Yevropa mamlakatlari o'qitish tizimidan ko'chirib olingan kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv Rossiya pedagog olimlarini chuqur izlanishlar olib borishga chorlamogda. Ammo pedagogik o'qitish usul va metodlari texnologik yo'llarini kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv atamasiga ag'darib olish bilan masala yechilmasligi yanada ayon bo'lib bormogda. Kompetensiya masalasining dolzarbligi shundaki, eng avvalo, o'qituvchi va pedagogning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish va takomillashtirish muammosini yechishni talab qiladi.

Mustaqillik yillarida ta'lim sohasida olib borilgan keng ko'lamli islohotlar tibbiyot oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv laboratoriya jihozlari bilan ta'minlash, o'quv dasturlari, o'quv metodik adabiyotlarni xalqaro talablarga mos holda yangilash, o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Olib borilayotgan amaliy ishlardagi yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etishda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida: "...xalqaro tajribalardan kelib chiqib, o'quv jarayonlarini takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajriba asosida zamonaviy ta'lim va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish xisobiga talabalarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish..." vazifasi pedagogik zarurat sifatida belgilandi. Elektron darsliklar, virtual ta'lim texnologiyalari, miltimediali elektron majmualardan o'quv jarayonida keng foydalanish orqali talabalarining mediasavodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirilishi xamda faoliyat sohalari bo'yicha talabalarga innovatsion ta'lim berish, kasbiy ko'nikma va malkalarini doimiy takomillashtirib borish mediakontentlardan ta'lim jarayonida foydalangan xolda mediakompetensiyali zamonaviy mutaxassislar tayyorlash bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida mediamatni materiallar, kompyuter texnologiyalari asosida o'qitishga mo'ljallangan elektron darsliklar, mediamahsulotlar yaratish jarayonlarini rivojlantirish, talabalarda mediamadaniyat va mediasavodxonlik ko'nikmalarini takomillashtirish va mavjud o'qitish texnologiyalarining meyoriy asosi yaratilmoqda. Bo'lajak shifokorlar uchun multimedia maxsulotlarini yaratish texnologiyalarini, shu jumladan, tibbiy texnologik apparatlar (MRT, MSKT, RET, kompyuter tomografiyasi)da tashxis qo'yish va davolash uchun foydalaniladigan tomografik rasmlardan mediakontent yaratishda foydalanishni rivojlantirish xamda fan, ta'lim va ishlab chiqarishni keng axborot muxiti sharoitida tashxis ma'lumotlarni taqqoslash, muammolarni tahlil qilish, umumlashtirish va muammoli vaziyatlarda mustaqil qarorlarni qabul qiladigan kasbiy kompetensiyasiga ega salohiyatli kadrlarni tayyorlashni taqazo etmoqda. Tibbiyot sohasidagi islohatlar tufayli aholini sifatli tibbiy xizmat bilan ta'minlashda ularning kasbiy madaniyatini rivojlantirish, kasalliklarni barvaqt aniqlash borasidagi manzilli ishlarni jadallashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi. Natijada tibbiyot sohasida bo'lajak shifokorlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda kompyuter texnologiya-laridan foydalanishning pedagogik imkoniyati kengayadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Dunyoda kechayotgan globalashuv, shiddat bilan rivojlanib borayotgan raqamlashuv jarayonlari, siyosiy, iqtisodiy, mafkuraviy manfaatlar to'qnashuvi medianing axborot-psixologik ta'sirini oshirib, insonlar ongu shuuri uchun kurash jarayonini kuchayib borishiga sabab bo'lib bormogda. Yoshlarning mediaolamdagi shiddatli axborot oqimiga qiziqishlarining ortishi, axborot xavfsizligi va kiberoxavfsizlik muammosining dolzarblashuvi, axborotning tovar sifatidagi tijoriy funksiyalari kypayishi, axborot muhitining ifloslanishi, unda turli nomaqbul axborot shakllarining paydo bylishi, mediaga qaramlik yoshlarning media bilan munosabatini

tartibga solish uchun talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni taqazo etmoqda.

“Oliy ta’lim o’qituvchisi kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish aspektlari” haqida fikr yuritar ekanmiz, mavzu uchun AQSh, Fransiya, Yevropa mamlakatlari, Rossiya pedagogikasida olib borilayotgan ilmiy izlanishlarga e’tiborimizni qaratish bilan birgalikda O’zbekiston Respublikasi ta’lim tizimidagi ilmiy va amaliy izlanishlarni o’rganishga, ularni tahlil qilishga harakat qilamiz. Zamonaviy axborot jamiyatida media, mediata’lim, ta’lim jarayonlarida mediadan foydalanish, zamonaviy bo’lajak shifokorning ommaviy axborot vositalari bilan ishlash ko’nikmasini shakllantirishda, ommaviy axborot vositalari yordamida ta’lim mohiyatini o’zlashtirish, kasbiy salohiyatini oshirish va turli ommaviy axborot vositalaridan foydalanish shartlarini tushunishga, ta’lim jarayonida (axborot texnologiyalari, Internet, ijtimoiy tarmoqlar, ekran san’ati, kompyuter tomografiyalari, televizor, reklama, interaktiv doskalardan foydalanish, kompyuter animatsiyasi va boshqalar), tibbiy modellar va ulardan foydalanishga tayyorligini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi. Shuning uchun ham bo’lajak shifokorlarning multimedia borasidagi bilimlarini takomillashtirish orqali kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish pedagogik yo’nalishdagi tadqiqotlar ichida muhim ahamiyatga ega xisoblanadi.

Respublikamizda ta’lim tizimi tubdan isloh qilinib, uzluksiz ta’lim, jumladan, oliy ta’lim tizimida katta o’zgarishlar amalga oshirildi. Xususan, olib borilgan islohotlar bugun o’z samarasini bermoqda. Mazkur jarayonlarni amalga oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari muhitidan samarali foydalanib, milliy kadrlarni tayyorlash, yosh avlodni barkamol va yetuk etib voyaga yetkazish o’qituvchi-pedagoglarning asosiy vazifalari sirasiga kiradi. “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasi” da sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash kabi yo’nalishlar belgilanib, bu borada oliy ta’lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligiga erishish katta ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. O’zbekiston Respublikasi tibbiyot oliy ta’limi mutaxassislar tayyorlashda mehnat bozori talablaridan kelib chiqqan holda islohotlar sari yuz tutmoqda. Hozirgi paytda oliy tibbiy maktabning asosiy vazifasi, biz yuqorida tilga olib o’tgandek raqobatbaodosh, kompetentli bo’lajak shifokorlar tayyorlashdan iboratdir. Shiddat bilan o’zgarib borayotgan tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida ishlay oladigan, o’z kasbiy vazifalarini mustaqil va ijodiy yechma oladigan shifokorlarga bizning mamlakatimizda ham talab kuchayib bormoqda. Kompetentlikning mezonlari qanday, shifokor kasbiy tayrgarligi qanday bo’lishi lozim? degan savollarga javob qidiramiz.

Shifokor kasbiy tayrgarligi jarayoni bir nechta bosqichlardan iborat bo’lib, quyidagilarni o’z ichiga oladi:

Boshlang’ich ta’lim:

Maktabni muvaffaqiyatli tugatish.

-Tibbiyot oliy o’quv yurtiga kirish uchun zarur bo’lgan fanni (biologiya, kimyo, fizika) yaxshi bilish.

2. Oliy ta’lim.

Tibbiyot oliy o’quv yurtiga kirish (bakalavriat darajasi).

Oliy ta’lim muassasalarida 5-6 yil davomida tibbiyot sohasida o’qish.

3. Amaliyot.

Tibbiyot oliy o’quv yurtini tugatgandan so’ng, 1-2 yil davomida amaliyot (internatura yoki rezidentura) o’tash.

Amaliyot davrida tibbiy muassasalarda amaliy ko’nikmalarni egallash. 4. Mutaxassislik bo’yicha tayrgarlik.

Shifokor o’z ixtisosligi bo’yicha tanlov qilib, maxsus o’quv kurslarini tamomlashi kerak (masalan, kardiologiya, xirurgiya, terapiya, pediatriya va hokazo).

5. Davomiy ta’lim va malaka oshirish.

Shifokorlar o’z bilim va ko’nikmalarini yangilab turishlari uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashishlari zarur.

Ilmiy anjumanlar, seminarlar va konferensiyalarda ishtirok etish.

6. Litsenziya va sertifikatatsiya.

Kasbiy faoliyatni boshlash uchun davlat tomonidan beriladigan litsenziya olish zarur.

Ayrim ixtisosliklar bo’yicha qo’shimcha sertifikatatsiyalar talab etilishi mumkin. 7. Doimiy yangilanish va rivojlanish.

Tibbiyot sohasidagi yangiliklar va texnologik rivojlanishlarni kuzatib borish.

Professional tibbiy tashkilotlarga a’zo bo’lib, ular orqali bilim va tajriba almashish. Shu bosqichlarni muvaffaqiyatli tamomlagan shifokorlar kasbiy faoliyatlarini yuqori darajada amalga oshira oladilar va bemorlarga sifatli tibbiy yordam ko’rsata oladilar.

Tadqiqotda qo’llanilgan usullar. Tajriba-sinov ishini tashkil etishda birinchi navbatda talabalarning darsga psixologik jihatidan tayyorligi, qiziqishlari, ilmiy-ijodiy dunyoqarashlariga, ya’ni kreativ qobiliyatiga baho berilgandan so’ng darsda ko’rgazmali organayzerlar, ko’rgazmali demonstratsion maketlar va tarqatma materiallardan foydalanib, klaster va savol-javob metod va usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Bizning tadqiqotimiz tayanch, fanga oid, amaliy, fan va hayotiy ko’nikmalarni o’z ichiga oladi. Nima uchun talabalar kasbiy kompetensiya rivojlangan bo’lishi lozim? Chuqur islohotlarni, modernizatsiyalashni talab qiladigan zamonaviy ta’lim o’z-o’zidan kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv masalasini ko’ndalang qilib qo’yadi. Bu albatta, kasb jihatdan kompetentligi bo’lgan bo’lajak shifokorlar tayyorlashni talab qiladi. Ta’limning asosiy maqsadi talabada ijtimoiy zarur sifatlarini va kompetensiyani, shaxs sifatida o’zo’zini anglash, o’z bilimlarini doimiy oshirib borish, o’z-o’zini boshqarib borish va faollashib borishni shakllantiradi. Albatta, bu mavzuning o’rganilganligi darajasini ko’plab xorijiy va mamlakatimizdagi oliy va mutaxassislar tomonidan olib borilayotgan ilmiy izlanishlarda ko’rishimiz mumkin. Agar biz AQSh oliy tibbiy pedagogik ta’limi tizimi faoliyatiga nazar tashlamoqchi bo’lsak, B.D.Vulfson, T.N.Kurilova, Z.A.Malkova va boshqalarning ilmiy ishlarini, agar AQSh tibbiy pedagogik ta’limining maqsadlari haqida bilmogochi bo’lsak, N.D.Nikandorova, V.Ya.Pilipovskiy, bo’lg’usi o’qituvchilarning kasbiy pedagogik ta’limi bo’yicha G.G.Agapova, O.O.Borovikova, V.S.Budenko va boshqalarning ishlarini, AQSh shifokorlarining malaka oshirish tizimi haqida esa V.B.Gargay, N.I.Kustinova va boshqalarning ishlariga nazar tashlasak, maqsadga muvofiq bo’ladi. Yuqorida nomlari tilga olingan olimlarning ilmiy ishlaridan Rossiya va AQSh ta’lim tizimi bir-birini to’ldirib boyitganligini tasavvur qilishimiz mumkin. AQSh, Kanada, Avstraliya va bir qator Yevropa mamlakatlarida tibbiy kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimi yaratilganligi ko’zga tashlanadi va ular bu muammoni ma’lum bir tizimga solib keng o’rganmoqdalar. AQShda Kompetensiyaviy yondoshuvning falsafiy asoslari masalasida, ularning global maqsad va vazifalari, tashkiliy tizimi, mohiyati, ta’lim standartlari, sifati, ta’limning sifatini nazorat qilish, oliy tibbiy maktablarning faoliyatini aks ettirgan mualliflar M.Apple, D.Armstrong, D.L.Ball, D.Barnes, F.Baumgartner, M.Cochran-Smith, D.K.Cochan, L.Darling-Hammond, S.Feiman-Nemser, A.D.Glenn va boshqalar.

Tadqiqotimiz mavzusidan kelib chiqib, bo’lajak shifokorlar uchun kasbiy so’nish muammosini bartaraf etish uzoq muddatli jarayon bo’lib, muntazam ravishda o’z-o’zini tahlil qilish va ehtiyojlariga mos ravishda choralar ko’rishni talab qiladi. Shuningdek, tibbiyot tashkilotlari ham shifokorlarning ruhiy salomatligini qo’llab-quvvatlashga e’tibor qaratishlari zarur.

Shifokorlar uchun kasbiy so’nish (burnout) muammosi dolzarb hisoblanadi, chunki ular o’z kasblarida yuqori darajada stress va bosimga duch kelishadi. Kasbiy so’nishni oldini olish va uni bartaraf etish uchun quyidagi choralarni ko’rish mumkin:

1. Stressni boshqarish va dam olish

Stress boshqaruvi texnikalari: Meditatsiya, yoga, nafas olish mashqlari va boshqa stressni kamaytirish usullari.

Dam olish va dam olish vaqtlari: Muntazam ravishda dam olish va ishdan tashqari vaqtni samarali o'tkazish.

2. Qo'llab-quvvatlash tizimlari.

Jamoaviy qo'llab-quvvatlash. Hamkasblar va do'stlar bilan muntazam muloqot qilish, bir-birini qo'llab-quvvatlash.

Oilaviy qo'llab-quvvatlash. Oila a'zolari bilan yaqin munosabatlar va ular bilan vaqt o'tkazish.

3. Ish yukini boshqarish

Ish hajmini kamaytirish. O'ta ko'p ish yukini kamaytirish, ehtiyojga qarab vazifalarni delegatsiya qilish.

Tanaffuslar va qisqa dam olishlar: Kunning davomida qisqa tanaffuslar qilish va dam olish uchun vaqt ajratish.

4. Professional rivojlanish.

Malaka oshirish kurslari: O'z sohasidagi yangiliklardan xabardor bo'lish va malaka oshirish kurslariga qatnashish.

Mentorlik va murabbiylik. Katta tajribaga ega shifokorlar bilan muloqot qilish va ulardan o'rganish.

5. Ish muhiti va sharoitlarini yaxshilash

Ergonomik ish joyi: Ish joyining ergonomik va qulay bo'lishini ta'minlash.

Ish sharoitlarini yaxshilash: Ish muhitini yaxshilash uchun rahbariyat bilan hamkorlik qilish.

6. Psixologik yordam va maslahat.

Psixologik maslahat. Kasbiy psixologlardan yordam olish va ularning maslahatlariga amal qilish.

Terapiya. Psixoterapiya sessiyalariga qatnashish, agar zarur bo'lsa, terapevtik yordam olish.

7. Shaxsiy va professional muvozanatni saqlash.

Vaqtni boshqarish. Ish va shaxsiy hayotni muvozanatlash uchun vaqtni to'g'ri boshqarish.

Maqsadlarni aniqlash. Professional va shaxsiy maqsadlarni belgilash va ularga erishish yo'llarini aniqlash.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni aytib o'tish joizki, Shifokorlar uchun kasbiy so'nish muammosini bartaraf etish uzoq muddatli jarayon bo'lib, muntazam ravishda o'z-o'zini tahlil qilish va ehtiyojlariga mos ravishda choralar ko'rishni talab qiladi. Shuningdek, tibbiyot tashkilotlari ham shifokorlarning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratishlari zarur.

ADABIYOTLAR

1. Worsnop, C.M. (2004). Media Literacy Through Critical Thinking. NW Center for Excellence in Media Literacy, 60p.
2. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании. www.eidoc.ru. 2005, 09,
3. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании. www.nekrasovepb.ru
4. Зимняя И.А., И.А. Ключевых. Компетенции – новая парадигма результата образования. quality.petrus.ru
5. Парламентская Ассамблея Совета Европы. Документ №8753 от 6 июня 2000.